

van derden om op nationaal vlak aan een noodzakelijk proces van concentratie en vernieuwing deel te nemen. Precies dit conservatisme zou er volgens de schrijver voor hebben gezorgd dat het hele Van Heek-imperium in 1967 de poorten moest sluiten. Los van het feit dat de schrijver Jan min of meer verantwoordelijk houdt voor iets wat tien jaar na zijn dood plaatsgreep, voert hij als lichtend voorbeeld Nijverdal-ten Cate uit Almelo op. Hij negeert daarmee het feit dat deze onderneming het enige overlevende lid van de oorspronkelijke Grote Vijf is en dat haar route naar succes eerder een rommelige speurtocht was dan een heldhaftige odyssee. Ironisch genoeg begon die speurtocht uitgerekend met een onderdeel uit de Van Heek-boedel, het technisch textiel van Nicolon; maar dat was ontwikkeld na Jan. De conclusie van de schrijver had dan ook moeten luiden dat bulkproducenten als Rigtersbleek en Van Heek & Co vanaf een bepaald moment reddeloos verloren waren; hooguit had hun val nieuwe bedrijvigheid kunnen uitlokken, wat niet is gebeurd. Het ontbreken van dit inzicht heb ik als enig minpuntje aan dit proefschrift ervaren.

JEF DE JAGER,
BEUSICHEM

Valk, Gerrit, *In de schaduw van de bal. Omkoping, geweld, doping, collaboratie en andere donkere aspecten uit de geschiedenis van het voetbal* (Amsterdam: Nieuw Amsterdam, 2009, 160 blz., ISBN 978 90 468 0560 2); Kolfshoten, Frank van, *De Dordtse magiër. De val van volksheld Karel Lotsy* (Amsterdam: Nieuw Amsterdam, 2009, 400 blz., ISBN 978 90 468 0573 2).

Sport wordt wel eens met een zekere vertedering de belangrijkste van alle onbelangrijke zaken in het leven genoemd. De maatschappelijke realiteit is soms minder onschuldig. Sport ontspant, vermaakt en verbreedert, maar produceert ook bederf en normoverschrijdend gedrag. Sporthistoricus Gerrit

Valk laat zien dat in 'de voetbalwereld' altijd afwijkende normen hebben gegolden. Hij schrijft over omkoping, doping, supportersgeweld en dergelijke, ontsporingen die met elkaar de 'donkere aspecten' van de geschiedenis van het voetbal uitmaken. Zijn toon is echter niet moraliserend, hij laat zien dat zulke verschijnselen er kennelijk onvermijdelijk bij horen. Hoe dat komt laat hij in het midden. Valk beschrijft de invloed van de Tweede Wereldoorlog, de rol van de georganiseerde misdaad, maatschappelijke achtergronden van supportersgeweld en aan lager wal geraakte ex-topsporters eerder anekdotisch dan analytisch.

In de inleiding zegt hij dat hij 'de laatste zou willen zijn om te zeggen dat het Nederlandse betaald voetbal ziek is' (13). De voorzitter van de Raad van Commissarissen van de voetbalclub AZ '67 signaleert in het buitenland wel levensgrote dreigingen, die ook hier op de loer zouden liggen. Deze stellingname is verbazend omdat hij ook diverse onopgeloste en structurele problemen in het Nederlandse voetbal aanroert. Maar de sappige anekdotes zijn kennelijk niet bedoeld om te vertrouwen. De soms hilarische verhalen maken het euvel verteerbaar. De normoverschrijding wordt zodoende onderdeel van het sportheldendom. Een vleugje schurkachtigheid maakt uitblinkers en helden menselijker. Het gemeenschapsgevoel van clubliefde en heldenverering dekt de problemen als een warme deken toe.

Ook de biografie die Frank van Kolfshoten over Karel Lotsy (1893-1959) heeft geschreven draait om gemeenschapsgevoel. Lotsy was het prototype van de paternalistische sportbestuurder – sinds 1988 heten zulke mensen 'BoBo'. Zoals meer pioniers in de sportwereld was Lotsy een omnivoor. In de jaren dertig tot en met vijftig van de twintigste eeuw was hij toonaangevend in de nationale en internationale voetbalwereld, in de Olympische beweging en diverse sportbonden. Bovendien nam hij sleutelposities in tussen overheid en sportwereld. De biografie volgt Lotsy's carrière op de voet en geeft een zeer goed gedocumenteerd beeld van sport en samenleving in het midden van de

twintigste eeuw. Van Kolfschoten waagt zich jammer genoeg nauwelijks aan bespiegelingen over wat Lotsy dreef en waarom hij zoveel weerklank had. Ook richt hij de aandacht wel erg sterk op de sport en de sportwereld, waardoor de veranderende maatschappelijke betekenis van sport en sportmanagement minder sterk uit de verf komt.

Wat dreef Lotsy, waarom had de man weerklank en succes? We moeten het eigenlijk zelf bedenken. Ik denk dat hij een aantal capaciteiten had, die essentieel waren om leiding te geven in het tijdperk van maatschappelijke modernisering waarin de sport een volwaardige plaats in de samenleving opeiste. We zien een man die wist waarheen hij wilde. Zijn drive, besef van verantwoordelijkheid en eerzucht zijn alleen met superlatieven te beschrijven. Lotsy was een moderne zakenman met een groot organisatietalent en navenant commercieel inzicht. Hij zag in dat de begeleiding van sporters een essentiële factor was in het creëren van successen. Lotsy ontwikkelde – kennelijk door intuïtie – innovatieve psychologische technieken om sporters mentaal te prepareren op topprestaties. Hij is beroemd geworden vanwege de ‘donderspeeches’, die de voetballers van het Nederlands elftal op scherp zetten. Niet minder belangrijk was dat hij inzag hoe belangrijk concentratie voor sporters was en dat daarvoor voorwaarden moesten worden geschapen. Bovenal geloofde Lotsy dat de sport een hoger doel diende: een krachtige integrerende factor voor de nationale gemeenschap te zijn. Dit bepaalde ook zijn positie in tijden van crisis en oorlog.

Van Kolfschoten trekt aan het slot van zijn boek uitvoerig gedocumenteerd ten strijde tegen journalisten en sporthistorici die Lotsy decennia na de bevrijding in de hoek van de laakbare collaboratie met de bezetter hebben willen plaatsen. Hij schetst een interessant beeld van productie en reproductie van de reeksen verwijten aan Lotsy's adres en ontmantelt ze. Toch is het jammer dat hij nalaat Lotsy en de sportwereld te bezien vanuit een breder historisch kader van de oorlog, zijn voorgeschiedenis en nasleep. Dat zou veel van de

naoorlogse controverses kunnen verhelderen.

Wat valt er te zeggen over het oorlogsverleden van ‘de Dordtse magiër’ na lezing van de biografie? Allereerst dat Lotsy werd gedreven door een oprecht nationaal gevoel, waartoe hij ook sporters wilde opvoeden. Hij gebruikte nationale symbolen als rood-wit-blauw en het Oranjehuis om bij de sporters hogere gevoelens op te roepen en ze te motiveren het uiterste te geven. Keer op keer riep hij het beeld op van ‘ons kleine landje aan de Noordzee’. Dit schiep het *underdog* gevoel dat zoals bekend tot grootse sportprestaties kan inspireren. Zijn houding na de capitulatie was hiermee naadloos in overeenstemming: de rijen moesten gesloten worden, in het belang van het vaderland en hij wilde daarin voorgaan. Lotsy behoorde tot de brede stroming die het overleven van de natie veilig wilde stellen door de vooroorlogse ‘hokjesgeest’ te vervangen door de gemeenschapsgedachte. Wat de Nederlandse Unie deed in de politiek, deed Lotsy als nieuwbakken adviseur voor sportaangelegenheden van het departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Hij aanvaardde de door de bezetter gesteunde opdracht om de Nederlandse sportwereld door gedwongen fusies te ontzuilen en onder een zekere overheidscontrole te brengen. Net als de topambtenaren in bezet Nederland zette hij zich vervolgens in om een politiek van het geringste kwaad in de sportwereld vorm te geven. Het grootste kwaad dat Nederland bedreigde was in deze visie een machtsovername door de NSB. Het bleek echter voor bestuurders tijdens de bezetting onmogelijk een politiek van het geringste kwaad te voeren zonder concessies te doen, onder meer door frequente contacten met Duitse machthebbers en sportbestuurders en door medeverantwoordelijk te worden voor het uitsluiten van Joodse sporters.

Na de oorlog heeft de zuivering zich niet goed raad geweten met degenen die zich beriepen op nationale bedoelingen en het tegenwerken van de NSB. Lotsy kon zijn plaats zonder al te veel problemen weer innemen, al blijft het opmerkelijk dat hij eigenlijk vond dat hij ook de zuivering zou moeten leiden.

In hoeverre was er sprake geweest van normoverschrijdend gedrag van deze sportbestuurder, die gemeend had de gemeenschap te dienen? De Nederlandse samenleving is nog steeds niet uitgepraat over deze vraag. Er volgde een langdurig debat over bewijzen voor laakbare collaboratie, ook in het geval van Lotsy. Inderdaad, daarbij wilde nog wel eens een straatnaambordje sneuvelen, zoals in 1997 dat van de Karel Lotsy laan in Amsterdam-Buitenveldert.

PETER ROMIJN,
NIOD INSTITUUT VOOR OORLOGS-,
HOLOCAUST- EN GENOCIDESTUDIES

Wielenga, Friso, **Nederland in de twintigste eeuw** (Amsterdam: Boom, 2009, 368 blz., ISBN 978 90 8506 714 6). Eerder verschenen als: Wielenga, F., **Die Niederlande. Politik und politische Kultur im 20. Jahrhundert** (Munster, New York, München, Berlijn: Waxmann, 2008, 399 blz., ISBN 978 3 8309 1844 8).

De eerste zin van het boek zet meteen het thema: ‘De politieke geschiedenis van Nederland in de twintigste eeuw kent, in tegenstelling tot die van vele andere landen, geen diepe cesuren, plotse linge breuken of politiek radicalisme met massale aanhang.’ Wielenga, directeur van het Zentrum für Niederlande-Studien in Munster, heeft met dit overzicht van de Nederlandse geschiedenis in de twintigste eeuw, vooral de nadruk willen leggen op die merkwaardige verhouding tussen enerzijds een aanhoudende modernisering (vooral op sociaal-economisch gebied), anderzijds op de geleidelijkheid van de politieke ontwikkelingen. Deze spanning is opgevangen door de verzuiling, zo succesvol onder bedwang gehouden door de pacificatie, eensgezinde wederopbouw, een sleutelpositie van het grote confessionele midden en het ‘poldermodel’. Er waren hier en daar wat problemen, maar na korte of langere tijd werden die opgelost, dankzij een oude traditie – *pace Daalder* – die in de

twintigste eeuw vooral werd voortgezet als pragmatisme en een zoeken naar consensus. Dit verhaal is aanvankelijk geschreven voor een Duits publiek; de Nederlandse editie is daarvan een enigszins bewerkte vertaling. En voor een Duits publiek zou het interessant moeten kunnen zijn, vertrouwd als men daar is met een geschiedenis die nogal wat breuken en radicalisme te zien heeft gegeven. Het verhaal heeft onmiskenbaar grote kwaliteiten, het is rustig, helder gepresenteerd, voortdurend verstandig en gebaseerd op recente literatuur. Wie een betrouwbaar overzicht wil hebben kan bij Wielenga terecht – het zou bijvoorbeeld *Recent Verleden* van Woltjer uit 1992 kunnen vervangen.

En toch begint men zich al lezend af te vragen of al die verstandige rustigheid het Nederlandse polderlandschap niet nóg vlakker maakt dan het al is. In zijn inleidende hoofdstuk bijvoorbeeld gaat Wielenga in op Abraham Kuypers, dat moet ook wel omdat anders de verzuiling geen basis krijgt. Maar Kuypers had wat meer kleur kunnen krijgen. Dat hij indertijd niet alleen op handen werd gedragen, maar ook vervloekt werd door een aantal van zijn protestantse geloofsgenoten (die hem met ‘een Napoleon’ vergeleken) blijft wat in het midden. Het gegeven dat een liberaal als De Beaufort hem in zijn dagboek neer heeft gezet als een Machiavellistische operazanger, krijgt geen vermelding. Dit is wel erg *sine ira et studio*. Iets vergelijkbaars doet zich voor bij Colijn. Wielenga geeft nogal wat aandacht aan de vraag in welke mate Colijn nu een democraat was en het antwoord ligt voor de hand: hij was geen volbloed democraat. Maar wat voor type politicus moet men hebben in dat soort barre dagen? Marchant, Aalberse, Albeda? Of De Geersoms? Dat het land stabiel bleef was toch sterk verbonden aan het optreden van Colijn en vervolgens zou geanalyseerd kunnen worden wat de kosten waren van een dergelijk leiderschap. Zo mis ik ook wat probleemgevoeligheid bij de analyse van een man als Den Uyl. Natuurlijk, een man die na verloop van tijd over veel aanhang en afhankelijkheid wist te beschikken (zij het vooral door de rest van ‘links’ naar de PvdA te trekken), maar wat was